

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum i 2020.

2020 var på verdensplan et markant anderledes år på grund af Corona-pandemien. For Gammel Estrup blev det dog ikke alene pandemien, der kom til gøre året til en udfordring. Det midlertidige driftstilskud, som museet har modtaget på Finansloven gennem de seneste 12-16 år, blev af den siddende regering ikke indregnet i deres udspil til ny finanslov, som blev lanceret 31. august. Da museet i forvejen er bundskraberen blandt statsanerkendte museer i forhold til udbetaling af de offentlige driftsmidler, som museet skal løse sine lovbundne opgaver for, var regeringens beslutning derfor fatal. Museet indledte på den baggrund en offensiv kurs for at fastholde tilskuddet. Heldigvis var Folketingets partier uden om regeringen enige om, at regeringens beslutning måtte bero på en fejl. Takket være en uventet redningsplan for kulturen, som Radikale bragte ind til forhandlingsbordet og fik opbakning til blandt de øvrige forhandlingspartier (Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og Alternativet), kunne museet søndag den 6. december endelig ånde lettet op – museet var reddet fire år mere. Nu gælder det fremover for museet om at permanentgøre dette helt essentielle driftstilskud.

Aktiviteter og formidling for børn og unge.

Viden og information er i dag tilgængeligt for alle blot ved et enkelt klik, men for omkring 200 år siden var grevens enorme bogsamling en unik kilde til kundskab, som imidlertid dengang var forbeholdt de få. Under titlen *kobberstik, kukkasser og kæmpebøger* stillede museet hele vinterferien således skarpt på grevens bogsamling gennem kreative aktiviteter for børn og barnlige sjæle. Besøgende kunne eksempelvis farvelægge kopier af historiske kobberstik og lave små kukkasser med optiske illusioner og efterfølgende få deres egen lille udgave af en kukkasse med hjem.

I påsken var Gammel Estrup ligesom landets øvrige kulturattraktioner lukket på grund af Corona, men det forhindrede ikke museet i fortsat at tilbyde kulturoplevelser for børn og familier. Hver dag i påskeferien guidede museets formidlere således børn gennem en aktivitet derhjemme via Gammel Estrups Facebook-side. Aktiviteterne bestod af simple opgaver med et herregårdshistorisk fokus - opgaver, som kunne løses hjemmefra – og ved at deltage i aktiviteterne kunne man være med i konkurrencen om en gave fra museumsbutikken. Ved at satse online i påsken blev det muligt for Gammel Estrup at nå ud til publikum i en tid, hvor mange mennesker måtte bruge mere tid hjemme end normalt og var afskåret fra de vanlige kulturoplevelser ude i samfundet.

Sommerferien på Gammel Estrup betød formidling med særligt fokus på *Herregårdshaven*. I *Orangeriet* bød gartneren således publikum velkommen til en palette af tilbud med blandt andet salg af historiske planter og haveartikler, daglige haveomvisninger, herregårdshistoriske lege under åben himmel og aktiviteter, hvor man for eksempel kunne lave sin egen linnedpose med velduftende lavendler eller prøve kræfter med gammeldags skrivemaskiner. Hen over sommeren inviterede museets formidlere desuden på tur i området omkring Gammel Estrup på udvalgte aftener. Publikum kunne således under åben himmel og med masser af afstand afprøve en metaldetektor, opleve den historiske herregårdsskov *Lunden* eller blive klogere på dyrelivet nær herregården – som for eksempel den invasive signalkrebs i Alling Å. En vigtig del af museets sommeraktiviteter målrettet børn og familier i 2020 var også projektet *Den digitale tidsrejse*, hvor museet takket være støtte fra Norddjurs Kommune kunne tilbyde en helt ny form for museumsoplevelse med fokus på herregårdsgartnerens mange opgaver via brug af den digitale teknologi *augmented reality*. Antallet af besøgende på muset var i juli måned 2020 mere end dobbelt så mange som de foregående år, og en

forholdsmæssig større andel af de besøgende var børn og familier, hvilket betød, at museets familietilbud blev flittigt brugt i sommerferieugerne.

Efterårsferien stod traditionen tro i havens tegn, og der blev stillet skarpt på herregårdene som selvforsynende enheder ved indgangen til forrige århundrede med æblemøsteri i *Orangeriet*, hvor publikum selv kunne fremstille deres egen æblemost af æbler fra de historiske æbletræer i *Æbleskoven*. I *Herregårdskøkkenet* kunne publikum desuden købe bagværk med bær og frugter fra herregårdens nyttehave, og de kunne følge *Husjomfruens* arbejde med at sylte og konservere de mange råvarer.

Julens formidling målrettet børn og familier bar på samme vis præg af de gældende restriktioner på grund af et nedlukket museum fra midten af december. Museets formidlere bragte derfor herregårdsjulen ud til publikum over skærmen i form af en række korte videoer udsendt via museets Facebook-side, hvor temaet *Jul for herskab og tjenestefolk anno 1918* blev foldet ud. Samtidig var det muligt for besøgende familier på museets udeområder at følge *Nissesporet* rundt om voldgraven, hvor man kunne løse gåden om en drilagtig herregårdsnisse og deltage i konkurrencen om en præmie fra museumsbutikken.

Undervisning

2020 blev året, hvor Gammel Estrup udviklede og afprøvede nye digitale museale læringsformer og en højere grad af undervisning på museets udearealer. Undervisning under åben himmel i herregårdslandskabet, liveomvisninger på nettet, undervisningsfilm og digitale værktøjskasser til brug i fjernundervisning af børn og unge i alle aldersgrupper spillede således en stor rolle i de måneder, hvor landets skoler var lukkede. Gennem museets partnerskab med VIA University College blev en række læringsaktiviteter målrettet lærerstuderende i faget *Æstetiske læringsprocesser* gennemført. De lærerstuderende prøvede i den forbindelse selv kræfter med Gammel Estrups potentialer som eksternt læringsrum med henblik på fremtidig inddragelse af museet i deres lærergerning. Foreningen Intraface for museer og ungdomsuddannelser afholdte 5. februar et temamøde om naturvidenskab og kulturhistorie, hvor Gammel Estrup og Grenaa Egnsarkivs undervisningsprojekt *Arven*, der havde fået støtte fra Intrafaces udviklingspulje, var på programmet.

Læring Norddjurs

2020 var formelt afslutningsåret for det kommunale børnekulturelle projekt *Læring Norddjurs*, hvor Museum Østjylland, Norddjurs Skoletjeneste og Gammel Estrup arbejdede sammen om at udvikle, konsolidere og kvalificere den lokale kulturtjeneste i Norddjurs. Som en del af projektets indsatser løb den årlige *Læringsmesse Norddjurs* af stablen 5. marts på Museum Østjylland, hvor man kunne møde eksterne læringsaktører fra hele kommunen og blive klogere på 'åben skole' med oplæg fra forskeren Lars Emmerik Knudsen. Projektet forankres dog fremover på museet gennem det børnekulturelle netværk i Norddjurs, et nyhedsbrev om ekstern læring i Norddjurs og den årlige læringsmesse.

ALLE BØRN SKAL MED

I august måned blev det nye formidlingsprojekt ALLE BØRN SKAL MED lanceret med et arrangement for kommunens dagtilbud ved det kulturhistoriske hotspot *Stendysserne ved Trustrup*. Projektet ALLE BØRN SKAL MED fortsætter frem til 2023 og består af et samarbejde mellem Gammel Estrup, Museum Østjylland og Norddjurs Kommune. Projektet er støttet af Nordea-fonden, Ole Kirk's Fond og Ellen og Knud Dalhoff Larsens Fond og består af en række tilbud for små børn og deres familier i kommunen. som for eksempel

bedsteforældredage i børnehaverne, mødregruppearrangementer på museerne og familieaktiviteter ude i kommunens naturområder. Samtidig skal projektet klæde sundhedsplejersker, pædagoger og dagplejere i kommunen på til at skabe endnu bedre rammer for læringsaktiviteter uden for institutionernes mure og med brug af den lokale natur og kultur. ALLE BØRN SKAL MED skal få flere familier ud i det fri og understøtte deres nysgerrighed på de natur- og kulturoplevelser, som ligger i familiernes lokalområde. Den helt nære kulturhistorie er dermed omdrejningspunktet for en del af projektets aktiviteter, der kommer til at foregå udvalgte steder i Norddjurs Kommunes eget herregårds- og naturlandskab.

Jagten på Fortiden

Den 3. april blev det spritnye digitale univers www.jagtenpaafortiden.dk lanceret som en vigtig del af de landsdækkende formidlings- og undervisningsaktiviteter under Jagten på Fortiden. Sitet indeholder informationer om aktiviteter, vandreruter og oplevelser på herregårde i hele landet samt en skatkiste af gratis undervisningsmateriale til brug på grundskolens mellemtrin og på ungdomsuddannelser i form af kildemateriale, fremstillingstekster, opgaver og undervisningsfilm, der blev produceret i samarbejde med *Film & TV Compagniet*. Grundet de aktuelle Corona-restriktioner, var det ikke muligt at gennemføre et fysisk arrangement som først planlagt, men projektets design muliggjorde en digital lancering i form af en live-streaming, hvor museets formidlere tog publikum med på en virtuel rundvisning på sitet. I en tid, hvor de fleste fysiske arrangementer blev erstattet af digitale oplevelser eller oplevelser under åben himmel, var mulighederne i Jagten på Fortiden særdeles aktuelle, og den digitale lancering med et online format passede således perfekt til projektets digitale islæt. Hjemmesidens undervisningsdel består af to spor, som er designet med henblik på undervisningen på mellemtrin og på ungdomsuddannelser, og gennem undervisningsmaterialet skal Jagten på Fortiden give eleverne nye perspektiver på deres egen nære, lokale historie, som er mindst lige så betydningsfuld som den store verdenshistorie fjernt fra den enkelte elevs lokalområde.

Herregårdenes Dag – for børn.

Som en del af Jagten på Fortiden løb den årlige, landsdækkende begivenhed *Herregårdenes Dag* af stablen søndag den 16. august. Herregårdenes Dag er en formidlings- og oplysningskampagne for offentligheden om de danske herregårde og deres kulturarv og beskrives mere udførligt andetsteds i denne artikel. Som en ny tilføjelse til begivenheden, løb *Herregårdenes Dag for skoler* af stablen i ugen op til 16. august. Her kunne skoleklasser over hele landet melde sig til og få den lokale herregårdshistorie på skoleskemaet i form af en gratis inspirationspakke, som man kunne gøre brug af i forbindelse med et besøg nær en lokal herregård eller som en del af undervisningen hjemme på skolen.

Biodiversitetsdag på Gammel Estrup

Gammel Estrup indeholder unikke potentialer, når det kommer til at formidle spillet mellem menneske og natur op gennem historien, og her er særligt børn og unge en vigtig målgruppe. Derfor gennemførte Gammel Estrup 1. oktober en særlig *biodiversitetsdag*, hvor specialelever fra partnerskabsskolen Auning Skole plantede blomsterløg og var med til at etablere levesteder for insekter i et særligt område af den gamle *Herregårdshave*. *Biodiversitetsdagen* var startskuddet til et større projekt i *Herregårdshaven* på Gammel Estrup, hvor der blev plantet 30.000 blomsterløg. Det er planen, at klasser fra Auning Skole fremover vil

kunne bruge området til undervisningsaktiviteter og naturvidenskabelige undersøgelser. Initiativet var muliggjort takket være en anonym donation.

Gud blandt godtfolk og grever

Takket være støtte fra Folkekirkens Udviklingsfond blev 2020 også året, hvor Gammel Estrup, Norddjurs Kommune og kirkerne i Norddjurs i fællesskab kunne igangsætte projektet *Gud blandt godtfolk og grever*. Projektet er et kulturhistorisk formidlingsprojekt, der stiller skarpt på relationen mellem kirke og herregård for skoleelever i konfirmationsalderen. Projektet løber frem til sommeren 2021 og skal gennem fysisk såvel som digital formidling og *escape-rooms* i lokale kirker skabe en tættere relation mellem museum, kirke og kommunens unge borgere i konfirmationsalderen.

Arrangementer.

På arrangementssiden blev året naturligvis også præget af Covid-19. Aktiviteter og arrangementer blev således aflyst, udskudt og gentænkt efter de aktuelle Coronarestriktioner året igennem. Det hele begyndte dog festligt med et internt arrangement, da Gammel Estrup for første gang holdt *nytårskur* på museets fødselsdag den 29. januar. Tilbage i 1930 blev Gammel Estrup Jyllands Herregårdsmuseum på netop denne dag oprettet af daværende ejer Valdemar Uttenthal, og det blev begyndelsen på 90 års arbejde med dansk herregårdshistorie i museumsregi. Til nytårskuren var museets personale, frivillige og trofaste støtter inviteret til et glas champagne og kransekage. Omkring 80 mennesker deltog, og det var en god måde at takke loyale støtter for året, der var gået, og samtidig skyde det nye år i gang.

På *åbningsdagen* den første februar inviterede museet gæster på gratis omvisninger, og man kunne købe kaffe og kage i *Herregårdskøkkenet*. Bilet fællesskabet og det gode og tætte samarbejde med nabomuseet, Det Grønne Museum, muliggjorde, at besøgende hele februar måned kunne veksle deres entrébillet til et årskort, og det var der rigtig mange, som benyttede sig af. Ideen med gratis årskort i februar opstod i 2019 og har vist sig at være en rigtig god måde dels at øge besøgstallet i februar, dels at få lokalbefolkningen til at besøge museet oftere og på den måde understøtte museets strategi om at være et sted, som folk bruger i det daglige. Fra 11. marts til 24. maj var museet desværre tvangslukket som følge af den nationale Coronaepidemi. Årligt tilbagevendende arrangementer som *påskeferieaktiviteter* for børnefamilier, *Forskningens Døgn, første maj i Skovarbejderhuset, Mors Dag* og *Jagtdag* med vildtparade blev derfor aflyst eller gentænkt. Flere af disse aktiviteter var samarbejdsarrangementer med Det Grønne Museum, hvor der nu er flere oplagte berøringsflader inden for jagtens og skovens kulturhistorie efter sammenlægningen med Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseet, og det var derfor ekstra ærgerligt med aflysningerne. Det bliver der dog forhåbentlig mulighed for at råde bod på i de kommende år. Andre særligt planlagte arrangementer såsom korkoncert, herregårdsekskursion og markeringen af genforeningen og befrielsen med *Alsang på Gammel Estrup* den 4. maj blev ligeledes udskudt. Selvom de fleste medarbejdere var hjemsendt i en stor del af lukkeperioden, stod arbejdet dog ikke stille, og museet eksperimenterede blandt andet med forskellige formidlingsformer online. Museets udearealer var gennem hele lukkeperioden åbne og frit tilgængelige for publikum, og have, park og skov blev flittigt benyttet. Ikke mindst 4. maj, hvor museet markerede 75-året for befrielsen med lys i vinduerne.

I forbindelse med nedlukningen oplevede Gammel Estrup en fantastisk velvilje og støtte fra medarbejdere, frivillige, samarbejdspartnere og lokalbefolkning, og der blev blandt andet oprettet en

støtteside for museet på Facebook, der blev samlet ind via MobilePay, en enkelt privatperson donerede 100.000 kr., og flere mediefolk bidrog med film, der skabte synlighed om Gammel Estrup. Så selvom nedlukningen var en mærkelig og usikker tid for alle på museet, vendte medarbejdere og frivillige tilbage på fuld kraft og med masser af gåpåmod, da museer over hele landet endelig fik lov at åbne 23. maj. Der blev lavet afskærmninger, anskaffet spritstandere og hele huset blev ensrettet, så alle Corona-regler kunne overholdes, og ekstra personale og frivillige blev indkaldt som særlige museumsværter, der hjalp gæsterne med de nye procedurer. I perioden frem til sommerferien satte museet også ekstra kræfter ind i formidlingen, og der blev således tilbudt omvisninger ”bag kulissen” hver tirsdag, hvor man kunne få nogle af de hemmelige historier fra herregården, og særlige *skumringsvandring*er hver torsdag aften, hvor formidlere tog deltagerne med ud i haven og skoven og fortalte om herregårdens spændende kulturmiljø.

Selvom museet igen holdt åbent fra den 25. maj, var festivaler og markeder stadig ikke tilladt, og *ELRO-dagene*, hvor museet skulle have haft gratis adgang, samt den traditionsrige *1700-talsfestival* i slutningen af juni måtte desværre aflyses. Til gengæld lancerede regeringen en hjælpepakke til blandt andet museer, som dermed fik mulighed for at tilbyde halv pris på entreen i sommerferien, og fordi det ikke var muligt at rejse udenlands, holdt mange ferie i Danmark. Kombineret med sommerens spændende aktiviteter gjorde det, at Gammel Estrup opnåede et rekordhøjt besøgstal på 22.621 i sommerferien – en stigning i forhold til 2019 på 120%! Museet havde også sat alle sejl til, da sommerferien begyndte. Ferien blev skudt i gang med et ægte *Garden Party*, hvor man kunne spille kroket og minigolf, smage te og scones eller lemonade og sandwiches til tonerne af rejsegrammofonen. Man kunne også besøge den frivillige havegruppe og opleve den nye udstilling *Herregårdshaven – til lyst og nytte* om haven og de mange folk, som arbejdede i haven for cirka 100 år siden.

Den tredje søndag i august stod Gammel Estrup for anden gang bag den landsdækkende temadag *Herregårdens Dag*, hvor herregårde og slotte over hele landet åbner huse og haver for publikum. Selvom der havde været mange bespænd og efterfølgende aflysninger og ændringer i forbindelse med Covid-19-epidemien og et stadigt gældende forsamlingsforbud, lykkedes det at afholde Herregårdens Dag hele 33 steder landet over. På Gammel Estrup var der åbent hus med fokus på moderne mad i det gamle køkken. Så selvom det var en af sommerens varmeste dage med over 30 grader, blev der lavet velsmagende vegetariske retter på det store støbejernskomfur til stor glæde for de mange fremmødte.

I sensommeren blev der også afholdt *musikgudstjeneste* i Kapellet, og den traditionsrige *kammerkoncert* med Randers Kammerorkester blev gennemført i Riddersalen med reduceret publikum og behørig Corona-afstand. I september kunne Gammel Estrup desuden præsentere en velbesøgt *foredragsrække* med temaet ”Luksus og forbrug hos 1700-tallets elite”. 1700-tallet er en spændende periode, når det gælder udviklingen i forbruget, og herregårdene er et spændende miljø at kigge på i den sammenhæng. De var store huse og dermed også store arbejdspladser, og der blev både produceret og forbrugt meget – alene for at holde alle med mad, klæder og tag over hovedet. Samtidig havde herskabsfamilien jo også et såkaldt statusforbrug, som var med til at cementere adelens rolle i samfundet. Man klædte sig i dyrt tøj og omgav sig med smukke kunstværker, og fik også nye forbrugsmønstre og vaner, fordi nye varer fra kolonierne som kaffe, te og chokolade blev moderne. Dette luksusforbrug var naturligvis ikke almindelige mennesker forundt, og forbrugsmønstre fortæller dermed også meget om fortidens sociale forskelle. Fortidens samfundshierarki kan man se i den lidt mindre kendte del af adelens forbrug, hvor herregårdsejere målrettede midler til sociale tiltag som fattighjælp og oprettelser af skoler i herregårdens lokalområde.

Desværre satte forsamlingsforbuddet en stopper for den ellers utroligt populære *Allehelgensaften* på Gammel Estrup den 31. oktober. Arrangementet blev gentænkt ad flere omgange, indtil det til sidst desværre måtte aflyses på grund af nye restriktioner. Til gengæld blev den nyudviklede *Gengangernes Gåde* lagt ud til brug for alle interesserede i november måned. Den var en meget populær på grund af de spændende skæbner, som man på eget initiativ kunne følge rundt i parken efter mørkets frembrud.

I november bød museet også på begivenheden *Løb for Gammel Estrup*. Arrangementet var planlagt som et stort støtte-motionsløb for Gammel Estrup i lyset af de igangværende Finanslovs-forhandlinger, hvor man lagde op til at fjerne 40% af Gammel Estrups statslige tilskud. Arrangementet for de lokale løbeklubber blev desværre bremset af de aktuelle Coronarestriktioner, men det forhindrede ikke idemanden bag løbet, ultraløberen David Jesuthasan, i at tilbagelægge 80 kilometer – fra Bjerringbro til Gammel Estrup – for den gode sag! En bedrift, som vakte stor bevågenhed både i pressen og blandt politikerne på Christiansborg.

Fra første adventsweekend slog museet dørene op for *Jul på Gammel Estrup* med den stemningsskabende juleudstilling *Jul for herskab og tjenestefolk*, aktiviteter i alle weekender og julestemning for alle pengene. Korkoncerter og børnebageværksted var desværre umuliggjort af Corona-restriktioner, men til gengæld etablerede museet et klejnekogeri alle weekender, *Herregårdskøkkenet* var åbent med salg af julesul og julens bagværk, de lokale Lions Club Norddjurs Svanerne solgte juletræer og julepynt, spejderne solgte æbleskiver i *Orangeriet*, og julestemningen var i det hele taget intakt. Lige indtil museet desværre igen måtte lukke ned den 12. december på grund af Covid-19-epidemien. Heldigvis indvilligede Svanerne og Spejderne i at fortsætte deres udendørs salg af juletræer og æbleskiver i weekenderne, ligesom museet stod for salg af julegris, kaffe og kage som take away fra *Herregårdskøkkenet*.

Museets mulighed for at komme fysisk ud i landet i forbindelse med foredrag, messer og så videre var også på grund af Covid-19 begrænset i 2020. Til gengæld fik museet med historiefortaelleren.com og jagtenpaafortiden.dk to nye platforme for formidling af herregårdshistorien. Ligesom museet i årets løb øgede aktiviteten på de sociale medier Facebook, Instagram og Youtube. Og især i forbindelse med kampen for at bevare det statslige tilskud i efteråret 2020 må man sige, at det lykkedes Gammel Estrup at øge bevidstheden om og cementere sin position som hele Danmarks Herregårdsmuseum på trods af en tid overskygget af den nationale sundhedskrise.

Udstillinger.

Herregårdshaven – til lyst og nytte

Også på udstillingsområdet blev 2020 et anderledes år, hvor skuden måtte vendes i sidste øjeblik. I anledning af Dronningens 80-års fødselsdag havde museet oprindelig planlagt udstillingen *Til Bal på Slottet*, hvor historien om adelens nære forhold til kongehuset gennem de seneste 400 år og op til i dag skulle fortælles. Men på grund af Covid-19 måtte planen ændres, og de fleste af sommerens publikumstilbud blev i stedet henlagt til haven og de omgivende udearealer. Årets sommerudstilling, der fik navnet *Herregårdshaven – til lyst og nytte*, kom derfor til at handle om herregårdenes haver og de mange ansatte, der omkring 1900 arbejdede i dem. Fokus var på herregårdenes nyttehaver, som omfattede køkkenhaven, frugthaven og driveriet. Denne del af haven var helt afgørende for herregårdenes selvforsyning og for, at man kunne brødføde de mange mennesker på herregårdene. Forudsætningen for, at det kunne lykkes, var imidlertid, at man havde en dygtig og veluddannet gartner, der kunne sørge for frisk frugt og grønt så stor en

del af året som muligt ved blandt andet at bruge og udvikle forskellige plantesorter i både drivhus og på friland, som var robuste, og som blev modne på forskellige tidspunkter af året. Herregårdenes nyttehaver var derfor ofte blandt de mest nytænkende steder, når det kom til at udvikle nye sorter af frugt og grønt. Den viden, som gartnerne tilegnede sig, bredte sig ud over herregårdene og kom resten af samfundet til gavn. Gartneren var chef for havens folk, hvis antal varierede meget fra herregård til herregård. I de helt store herregårdshaver, som for eksempel Glorup på Fyn, var der i velmagtsdagene i slutningen af 1800-tallet ansat en overgartner, der var en havebrugskandidat, en undergartner, der ledede driveriet, tre formænd for henholdsvis køkken-, frugt og lysthave, fem gartnerelver, 20 faste arbejdsmænd året rundt og et større antal koner i højsæsonen. Derudover havde overgartneren to private elever, som betalte for at være der. Anderledes så det ud andre steder, som for eksempel på Gammel Estrup, hvor gartneren havde en elev, et par havemænd og nogle lugekoner, der kom, når der var brug for dem. Mange af hjælperne i haven var ældre mennesker, som havde mange års hårdt slid på avlsgården bag sig. Tiden omkring 1900 ligger før velfærdsstaten, og offentlig hjælp til gamle og syge var meget begrænset. De store haver reddede derfor mange veltjente medarbejdere fra fattigdom eller fattighus. De fik nu en lidt lettere opgave i haven med at luge, rive de store græsplæner, skuffe stierne i parken eller lignende. Til gengæld fik godsejerne billig arbejdskraft og kunne omgive deres herresæder med pragtfulde parker og drive store nyttehaver og driverier.

Gammel Estrups smukke orangeribygninger, der ligger i umiddelbar nærhed af køkkenhaven og det historiske drivhus, dannede ramme om udstillingen, og som en lille krølle på halen, omfattede udstillingen også en lydinstallation. Her kunne publikum lytte til oplæsningen af et stykke af herregårdsgartneren Alfred Jensens dagbog, hvor han fortæller om livet som gartner på en af landets store herregårde, Hvedholm på Fyn, i denne herregårds velmagtsdage omkring 1900. Det er en meget levende skildring, hvor den gamle gartner ser tilbage på sin stilling med både stolthed og stor veneration for herregårdslivet.

Klæder for høj og lav på herregården

Trods Covid-19 og museets satsning på have og landskab skulle sommerens mange besøgende ikke snydes for lidt ekstra i hovedbygningens permanente udstilling. Museet har gennem flere år arbejdet med dragter både som en del af den permanente udstilling og i særdeleshed i den levende formidling i *Herregårdskøkkenet* og i forbindelse med arrangementer som for eksempel den årlige 1700-tals festival, men i sommeren 2020 kom endnu flere dragter til og bragte mere liv i stuer og sale. Flere af sommerens nyopstillede dragter var skabt på baggrund af et internt forsknings- og formidlingssamarbejde omkring projektet *Hverdagsforbrug og luksusvarer på 1700-tallets herregård*. Projektet har på baggrund af et stort kildemateriale afdækket adeligt statusforbrug og påklædning hos greveparret Jørgen Scheel og hustruen Charlotte Louise von Plessen på Gammel Estrup. Kilderne har blandt andet vist, at grevinden havde en række behagelige hjemmedragter, kaldet *adrienner*, der var syet i bomuld, og som var helt anderledes komfortable end de stive, officielle hofdragter i kostbar silkebrokade, som publikum også kan se eksempler på i hovedbygningens sale. Til udstillingen fik museet fremstillet en såkaldt *Snøreadrienne* af den type, som grevinden bar på greveparrets mange rejser mellem Gammel Estrup og København, hvor greven havde sine officielle pligter. På disse rejser, som ofte var meget langvarige, var det helt afgørende at have en behagelig kjole på, som dog stadig var fin nok til at signalere grevindens høje rang. Udover *adriennedragten* blev der syet en kammerpigedragt, der farvemæssigt er domineret af den blå farve i familien Scheels våbenskjold. Skrædderregninger viser nemlig,

at greveparret i 1768 fik syet tøj til de ansatte i denne farve, da et ens uniformeret tjenerskab signalerede greveparrets høje status for omverdenen. De to dragter kan de besøgende opleve i Gammel Estrups 1700-tals gemakker på første sal, hvor de sammen med de øvrige dragter i udstillingen har til formål at bringe publikum tættere på herregårdens mennesker og samtidig fortælle om herregårdens interne hierarki, der tydeliggøres i dragternes udformning. Tøjet viser en flig af mennesket bag den historiske person og giver et meget fint indblik i den position, dragtens ejer har haft på herregården. Denne personlige, vedkommende og sanselige tilgang til historien høster stor ros fra de mange besøgende, som peger på, at dragterne gør historien mere spændende og nærværende.

Barnepigens værelse

Museets tredje udstilling i 2020 havde ligeledes sit afsæt i herregårdens hierarkiske verden og i særlig grad de ansatte. I slutningen af november åbnede *Barnepigens værelse* på anden sal ved siden af *Barnestuen*. Udgangspunktet for fortællingen var barnepigen Petrea Sophie Frederikke Sørensen, der i slutningen af 1800-tallet var ansat på Gammel Estrup til at passe de yngste af greveparrets i alt otte børn. På herregårdene var det tidligere normen, at herskabets små børn blev passet af en barnepige. Hendes værelse lå lige ved siden af børnenes, de var nemlig barnepigens ansvar hele døgnet rundt, og hvor børnene befandt sig, var barnepigen også. Hun sørgede for, at de blev vasket og fik tøj på. Hun puttede dem om aftenen og passede dem om natten. Om dagen gik hun tur med dem i herregårdens have eller passede dem i børneværelset. Når børnene efterhånden skulle lære at spise med forældrene i spisestuen, gav barnepigen dem pænt tøj på og spiste sammen med dem ved et separat bord, mens forældrene sad ved spisebordet. Skulle et mindre barn på visit med sin mor eller andre familiemedlemmer, var barnepigen med for at tage sig af barnet. Barnepigens rolle vekslede naturligvis fra herregård til herregård, men hun beskrives oftest som børnenes vigtigste omsorgsperson. Forældrene var tit mere distancerede, i hvert fald i børnenes første år. I mange af de beretninger, der omhandler slutningen af 1800-tallet og tiden omkring 1900, beskriver de nu voksne børn en stor kærlighed til barnepigen, som på mange måder udfyldte morens rolle følelsesmæssigt. Ikke sjældent fortsatte det nære og kærlige forhold mellem barnepigen og børnene længe efter, at børnene var ovre den alder, hvor de var i barnepigens varetægt, og ofte langt ind i voksenlivet. Mange steder gik barnepigen i ”arv” til næste generation og forblev således tæt på familien. Det nære forhold til børnene og dermed herskabet gav barnepigen en speciel stilling på herregården, hvilket let førte til konflikter med de andre ansatte. Internt mellem de ansatte herskede der nemlig et stramt hierarki, men på grund af børnene var barnepigen tæt forbundet med herskabets private familieliv, hvilket kunne vække jalousi fra andre ansatte. Netop denne rolle, som gik på tværs af hierarkiet, gør barnepigerne til utrolig interessante personer i herregårdens verden.

Jul for herskab og tjenestefolk

Historien om herregårdens hierarki fortsatte i museets juleudstilling *Jul for herskab og tjenestefolk 1918* med fortællingen om, hvordan hele herregården var på den anden ende, når der skulle gøres klar til jul for godt 100 år siden. Julen var et af de travleste tidspunkter på herregårdene, hvor herskabet ofte havde overnattende gæster lige fra lillejuleaften og indtil *Helligtrekonger* den 6. januar. Mens herskabets juledage gik med juleballer, jagter, kaneture, middage og meget andet, havde tjenestefolkene travlt med at få hele maskineriet til at køre. Med de mange overnattende gæster og selskaber havde man nok at gøre med at gøre

rent, rede senge, bære brænde og fyre op i de mange ovne, slæbe vand til værelserne til vask og bad, servere og meget andet. I køkkenet var julen startet længe før gæsterne indfandt sig. Der skulle både slagtes, brygges øl, bages og meget andet fra slutningen af november. I selve juledagene krævede de mange måltider og middagselskaber det ypperste af husjomfruen og hendes køkkenpiger, og de måtte i lighed med resten af tjenerstaben tilbringe julen på herregården. Selvom herskab og ansatte således levede under samme tag og var hinandens forudsætninger, repræsenterede de to vidt forskellige verdener, og en stor del af de ansatte havde ikke kontakt til herskabet. Imidlertid var juleaften et af de få tidspunkter, hvor de to verdener mødtes en kort stund. Efter julemiddagen, som de ansatte indtog i *Folkestuen*, mens herskabet sad i *Spisesalen*, mødtes de omkring det store juletræ. Her fik de ansatte gaver af herskabet, og man sang typisk et par julesalmer sammen. Herefter skiltes parterne, og de ansatte gik tilbage til deres jul i *Folkestuen*, mens herskabet blev i deres gemakker. Således er julen et virkelig godt billede på herregårdens verden med det udtalte hierarki, og hvor hver havde sin plads i den travle husholdning. Juleudstillingen har gennem flere år fungeret som et ekstra fortællelag i den permanente udstilling og museets levende formidling i julemåneden. Således er hele hovedbygningen smukt pyntet op til jul med gran, røde amaryllis og julestjerner, som gartnerne for 100 år siden dyrkede i herregårdens blomsterdrivhuse og pyntede med i hovedbygningen. I *Spisesalen* stod herskabets fornemme bord dækket og klar til julemiddagen, mens tjenestefolkene mere beskedne julebord ventede i *Folkestuen* ved siden af *Herregårdskøkkenet*, hvor husjomfruen og hendes køkkenpiger stegte, brasede, kogte og bagte gennem hele julemåneden til glæde for de mange besøgende. Som kronen på værket venter det fire meter høje juletræ i *Riddersalen* på, at gæster og museets dragtklædte formidlere og frivillige skulle tage hinanden i hånden og danse om juletræet. I 2020 blev julemåneden imidlertid noget anderledes end ellers, da museet på grund af Corona blev tvangslukket allerede den 12. december. Men hvis Corona og restriktionerne tillader det, glæder museet sig til igen at kunne byde gæster velkommen til jul på herregården i 2021.

Udgivelser.

De lange tvangslukningsperioder i 2020 betød også, at museet i større udstrækning rakte ud til sine brugere via digitale "udgivelser". Første led i den strategi havde oprindeligt intet med Corona at gøre, men havde været på tegnebrættet længe inden. Ti år tidligere, i 2010, lancerede museet www.historiefortaelleren.com som er et digitalt undervisningsredskab målrettet skolebørn på mellemtrinnet, det vil sige aldersgruppen 9-12 år. Indholdet og ideen bag sitet fungerede fortsat i 2020, men over årene var teknologien bag sitet blevet forældet, og det var på tide at gentænke hele *set-up'et*. Det kom der en tidssvarende og inspirerende hjemmeside ud af – se med her www.historiefortaelleren.com. I løbet af året blev endnu et digitalt univers udgivet, nemlig www.jagtenpaafortiden.dk til. Det har navn efter projektet med samme titel og bygger på digitalt undervisningsmateriale – med blandt andet en serie fine undervisningsfilm – til både Folkeskolens mellemtrin og gymnasieniveau. Projektet, der i øvrigt er støttet af Nordea-fonden, Brebølfonden og Norddjurs Kommune, omtales mere udførligt andetsteds i denne artikel. Endelig var forskningscenterets www.danskeherregaarde.dk en højdespringer med godt 500.000 besøg i 2020 – endda besøg, der i de fleste tilfælde varede mere end fem minutter, hvilket er lang tid i hjemmesideregii. Sitet omtales ligeledes mere udførligt andre steder i artiklen.

Der blev naturligvis også udgivet helt analogt i bogform som vanligt. Næste nummer i serien *Herregårdshistorie* – nummer 16 – indeholdt i 2020 otte fagfællebedømte artikler om emnet 'forbrug'; lige

fra storstilet pragtbyggeri, filantropi og kunstforbrug til dagligdags forbrug af varer og tjenesteydelser. Det er ofte luksusforbruget, som bliver forbundet med fortidens herregårde, fordi det nemt springer i øjnene – hvilket det vel også var ”designet” til at gøre – men ikke desto mindre var hverdagsforbruget faktisk det, der var mest af. Det var selve forudsætningen for opretholdelsen af såvel herskab som tjenestefolk, og derfor blev der i artikelserien lagt vægt på begge typer forbrug. Ud over det fagfællebedømte tema om forbrug på herregårdene havde bogen også artikler om en række andre emner indenfor herregårdshistorie. Der er dermed både artikler om herregårdenes nyttehaver, herregårde i skønlitteraturen, avlsbygninger og hvordan man på landboreformerne tid kunne opnå en højere position i livet end den, man var tildelt fra fødslen. Som altid blev også denne bog i rækken til takket være de mange forfatteres indsigt i et relevant emne, deres vilje til at dele denne viden med deres omverden og sidst, men ikke mindst støtte fra Fabrikant Albert Nielsen og Hustru Anna Niensens Fond, Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond og Skibsreder Carsten Brebøls almennyttige Fond.

Forskning og undersøgelser.

Trods alle udfordringer i kølvandet på Corona-pandemien blev der arbejdet vedholdende med herregårdsforskningen og med at bringe viden om de danske herregårde i spil i så mange fora som muligt. Museet havde således fornøjelsen af at se projektet *Hverdagsforbrug og luksusvarer på Gammel Estrup i 1700-årene* kaste nye og spændende erkendelser af sig – et projekt, der i øvrigt var støttet af Spar Nord Fonden, Norddjurs Kommune og Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond. Projektets hovedfokus var at undersøge herregårdens – både herskabets og husholdets – liv i 1700-årene via et detaljeret indblik gennem det forbrug, der både til hverdag og fest var på herregården. Forbruget og derigennem dagliglivet trådte frem via et helt enestående kildemateriale bestående af greveparrets kvitteringer fra midten af 1700-tallet. Kvitteringerne fortalte om forskellige sider af herregårdslivet. Statusforbruget, der gennem for eksempel luksusvarer, personlig udsmykning og pragtfulde byggeprojekter, cementerede greveparrets position. Og hverdagsforbruget, der blandt andet bestod af tjenestefolkenes beklædning, betaling af vaskekone og kørepenge til kusken. Materialet gav også ny indsigt i greveparrets og deres nærmeste tjenestefolks veksel mellem ophold på herregården på landet og ved hoffet i hovedstaden.

Ph.d.-projektet om hestens kulturhistorie og rolle i renæssancens hofmiljø med titlen ”*Tidligmoderne turneringer: Equin kultur og hestens rolle ved Christian 4.s hof 1588-1648*” ved Aarhus Universitet fortsatte også i 2020 i tæt samarbejde med museet via Dansk Center for Herregårdsforskning. Samspelet mellem menneske og hest ved det tidligmoderne hofs turneringer blev belyst via projektet som en nøgle til forståelse af den europæiske adels transformation, hoffets funktioner og kongemagtens cementering i perioden.

Med modtagelsen af en bevilling fra Kulturministeriets Forskningsudvalg sommeren 2020 igangsættes et nyt etårigt forskningsprojekt fra begyndelsen af 2021. Projektet *Tjenestefolkenes Herregård 1725-1800* vil tage første spadestik til at belyse den hidtil næsten ukendte historie om liv og vilkår for tyende på de danske herregårde. Et forskningsområde med stort potentiale, som meget gerne skulle udfoldes og opdyrkes yderligere i de kommende år.

Forskningsformidling.

Formidling af forskning og kulturarv har i 2020 generelt måttet finde nye veje uden om Covid-19 og mange planlagte publikumsbårne aktiviteter måtte derfor aflyses, udsættes eller gentænkes. Erfaringerne med digital formidling af de danske herregårdes historie viste sig dog i løbet af året at være et særdeles godt springbræt til at nå danskerne og udvikle formidlingen af de mange herregårdshistorier trods Coronaens benspænd. Det lader sig bedst illustrere ved den store hjemmeside www.danskeherregaarde.dk, der først og fremmest præsenterer over 700 danske herregårde og dernæst giver adgang til en stor tematisk opbygget flade, der går i dybden med historierne. Hjemmesiden oplevede således en enestående søgning i 2020, og ved udgangen af året havde siden haft over 500.000 besøg mod det forudgående års godt 300.000. Denne udvikling vidner om en stor dansk interesse for herregårdshistorien og om en appetit på den forskningsunderbyggede formidling, som sitet repræsenterer. Ikke mindst ansporet af denne store tilgang til de digitale tilbud fortsatte udviklingsarbejdet med www.danskeherregaarde.dk med uformindsket styrke, og sitet blev i årets løb derfor også løbende forbedret og udvidet med nyt billed- og tekstindhold. Dette arbejde blev udført i samarbejde med en række eksterne fageksperter som led i den løbende udvikling af denne platform som den førende indgang til viden om alle herregårde i hele Danmark – og som en udviklingsplatform for indsamling og perspektivering af det nationale ansvarsområde for de danske herregårde.

Herregårdsforskningen blev også i 2020 formidlet gennem en række forskellige publikationer, hvor samarbejdet med Trap Danmark således udmøntede sig i en lang række herregårdsbeskrivelser til det omfattende bogværk – beskrivelser, der skal udkomme i værkets forskellige kommunebeskrivelser fremover. Som ovenfor nævnt udkom det 16. bind i antologien *Herregårdshistorie* i november måned, og endda med en fagfællebedømt sektion, der var redigeret og sammensat af centerets leder og medarbejdere. På den populære digitale platform www.danskeherregaarde.dk blev der også løbende publiceret nye temaartikler – i alt 15 stk. i 2020 – der hver især kastede lys over emner relateret til herregårdenes kulturhistorie. En række eksterne fageksperter har på denne måde formidlet deres viden gennem hjemmesiden, ligesom også museets og centerets eget team. Således eksempelvis en artikel, der gennem 500 års herregårdsinteriører gav et billede på stilidealer gennem tiden, men i høj grad også på herregårdshjemmene som vidnesbyrd om århundreders levede liv.

Netværk og internationalt samarbejde

Dansk Center for Herregårdsforskning er i sin organisation et tværfagligt projekt gennem de eksterne partnere Aarhus Universitet, Nationalmuseet og Arkitektskolen Aarhus, og det har siden begyndelsen været et mål at fremme samarbejdet om herregårdsforskningen på tværs af fag, sektorer og landegrænser. Derfor har forskningscenteret i stigende grad involveret sig i både dansk, nordisk og europæisk sammenhæng med tovholderfunktioner inden for herregårdsforskningsnetværk for at styrke sagen og sikre en kontinuerlig udveksling af viden.

Centeret og museet er således sekretariat og partner for det danske netværk *Slots- og Herregårdsforum*, der i oktober 2020 var vært for et seminar på Krengerup, Fyn, omkring emnet forbrug gennem tiden og som kilde til livet i herregårdsmiljøer i Danmark. Her blev deltagerne klogere på det forbrug, der i fortiden havde til hensigt at imponere – som for eksempel kunstindkøb, dragter og dyre cigarer. Men også på det forbrug, som ikke var tiltænkt hverken samtidens eller eftertidens øjne – som de brølende 1920'ernes unge herregårdsfrøkenernes hårfjerningsmidler og hovedpinepulvere.

2020 bekræftede om noget de internationale forbindelsers værdi og vigtighed af et forskningsmiljøes arbejde. Både netværket Nordiske Slots- og Herregårdssymposium og det europæiske netværk ENCOUNTER (European Network for Country House and Estate Research) måtte udskyde at mødes omkring årets planlagte konferencer, seminarer og workshops, og fraværet synliggjorde disse begivenheders sædvanlige funktion som inspirationsfora og samtentømring på tværs af forskningsmiljøerne. Glædeligvis kan det dog konstateres, at interessen for netværkene og deres arbejde fortsat er stigende, og at antallet af medlemmer og modtagere af netværkenes nyheder bliver stadig større.

Før Covid-19 ændrede billedet, nåede netværket ENCOUNTERs styregruppe med repræsentanter i seks lande samt et stort netværk af samarbejdspartnere i disse lande at indlevere en stor EU-ansøgning i januar 2020. Ligeledes opnåede museet og Dansk Center for Herregårdsforskning i 2020 glædeligvis en udvekslingsbevilling fra Kulturministeriet, der vil muliggøre et gæsteforskerophold for professor og herregårdsforsker Jonathan Finchs fra York Universitet. Alle på Gammel Estrup venter sig meget af gæsteprofessoropholdet – både i forhold til perspektivering af det daglige arbejde, og ikke mindst for udviklingen af nye tiltag i regi af ENCOUNTER, som opholdet er dedikeret til.

Indsamling

Som tidligere omtalt centrerer museets overordnede indsamlingsstrategi sig om sitet www.danskeherregaarde.dk hvor det er muligt dels at tilgængeliggøre et meget stort materiale for såvel danske som udenlandske brugere, dels at perspektivere udvikling, kulturhistorie og landskabsændringer for samtlige af landets herregårde, uden at magasinplads og fysisk placering på landkortet bliver udfordret. Museets indsamling har i disse år et særligt fokus på herregårdenes ansatte, som sammen med herregårdenes udendørs kulturmiljø også er et omdrejningspunkt i museets overordnede strategi. Det passede derfor som fod i hose, da museet i sommeren 2020 fik tilbudt to anbefalinger fra 1950'erne vedrørende husmanden Alfred Nedergaard. Han var i perioden 1953 til 1955 husmand på proprietærgården Borchsminde og fra 1955 til 1958 på herregården Constantinsborg ved Aarhus hos godsejer Pontoppidan. Anbefalingerne giver et billede af de arbejdsopgaver, som en husmand og hans hustru skulle passe på den herregård eller proprietærgård, deres husmandssted lå under. Udover at passe driften på sit eget lille husmandssted arbejdede Alfred Nedergaard således i herregårdens eller proprietærgårdens kostald, han kørte traktor, hjalp ved kornhøsten og både han og hans kone var tilsyneladende dygtige roearbejdere. Der er ingen tvivl om, at både godsejeren Pontoppidan på Constantinsborg og proprietær Harald Ryder på Borchsminde var rigtig godt tilfredse med både Alfred og hans kone Ninna, som var vældig dygtig til at holde både hus, hjem og have i fin orden. Det var naturligvis vigtigt, at gårdens husmandssteder blev holdt i god orden, så begge de herrer Ryder og Pontoppidan anbefaler gerne Alfred og Ninna Nedergaard til fremtidige pladser.

Fra hovedbygningens ansatte indsamlede museet også en taske, nogle meget smukke håndsnydede duge og en særk. De fine håndsnydede genstande har tilhørt Anna Sloth (født 1885), der i begyndelsen af 1900-tallet var kammerjomfru på herregårdene Hessel og Katholm på Djursland. Annas niece, som indleverede genstandene, fortalte, at Anna selv havde syet tingene, og at det netop var fordi, hun var så dygtig til at sy, at hun var blevet kammerjomfru. Det var en af de højeste stillinger i tjenestefolkens interne hierarki, hvor de ansatte, der var tættest på herskabet, havde den højeste status, og som husfruens nærmeste var kammerpigens derfor en af de højest rangerende kvindelige ansatte. En af kammerpigens centrale opgaver var at sy for

fruen, når tøj skulle ændres eller repareres, så gode syfærdigheder kunne altså bringe en ung tjenestepige fremad i herregårdens verden.

2020 bød også på et hyggeligt ”gensyn” med en af Gammel Estrups gamle kendinge, stuepigen Anna (1897-1982), da hendes barnebarn henvendte sig til museet med en række genstande og billeder, der havde tilhørt bedstemoren. Anna (født Drachmann, gift Hoppe) tjente på Gammel Estrup i begyndelsen af 1900-tallet, og museet har i mange år været i besiddelse af en beretning, hvor Anna fortæller om livet på Gammel Estrup for herskab og tjenestefolk, da hun var ansat frem til 1920. Hun var ansat to gange som henholdsvis stuepige og tjenerstuepige og havde derfor sin gang i hele huset – lige fra køkkenet over spisestuen til familiens private soveværelser. Anna var en meget observant ung dame, og da hun ovenikøbet huskede godt, er beretningen en fuldstændig uovertruffen kilde til museets formidling af husholdningen på Gammel Estrup i herregårdens sidste år. Udover genstandene, som blandt andet var Annas gamle sysager, nogle redskaber til vask og en taske, fik museet også historien om, hvad der skete med Anna efter, hun forlod Gammel Estrup i 1920. På Gammel Estrup mødte Anna sin senere mand, Niels Hoppe (født 1893), der arbejdede på herregården som herskabskusk og som tjener, når der var selskab. Da de to blev gift, forlod de herregården, og Niels arbejdede blandt andet med tørvegravning. Senere blev han lillebilchauffør og klokker, mens Anna i en lang periode solgte blomsterbuketter og kranse, som hun selv havde plukket og lavet, på torvet i Randers. Oplysningerne om Anna og Niels Hoppe er vigtige for museet, der ofte mangler viden om, hvad der skete med de ansatte på herregården efter endt ansættelse. En meget stor del af tjenestefolkene var nemlig kun ansat på herregården, mens de var unge og ugifte. Når de giftede sig, forlod de herregården, og deres færden fortaber sig. Det var derfor en stor glæde at høre om Anna og Niels Hoppes videre færd i livet efter Gammel Estrup.

Det var imidlertid ikke udelukkende genstande fra de ansatte, der blev samlet ind i 2020, det blev også til spændende ting fra herskabets verden. Her var det navnlig ting fra den sidste generation Scheel på Gammel Estrup, der blev optaget i samlingen. Det blev til hele to bibler, hvoraf den ene havde tilhørt Grevinde Ingeborg, født Brøchner (1854-90). Hun var gift med Christen Scheel (1853-1926), men døde i en alder af kun 35 år under en rejse til Korfu. Hun efterlod sig syv børn, hvoraf den ældste, Jørgen, var 16 år og den yngste kun tre år. På første side i sin bibel har grevinden med fyldepen skrevet navne og fødselsdatoer og -år på sig selv, sin mand og deres syv børn. Efter hendes død gik biblen i arv til den ældste søn, Jørgen, som efterlod den til sin søn, Henrik (1935-2008). Inde i biblen lå der et brev med sort sørgekant, hvori der lå en lok hår. I brevet står der skrevet: ”Til Jørgen. Mors Haar. Fra Amory”. Amory var Christen og Ingeborg Scheels yngste datter, og hårlokken har formentlig været hendes mors, som hun i brevet gav videre til storebroren Jørgen som et minde om deres afdøde mor. Den anden bibel samt en række romaner tilhørte Christen greve Scheels tvillingesøster, Sophie. Hun forblev ugift og boede på Gammel Estrup sammen med sin søster og deres mor, Christiane Scheel (1830-1918), indtil dennes død. Sophie var en stor bogsamler, og museet har igennem årene indsamlet mange af hendes efterladte bøger, hvoraf langt de fleste er romaner af forskellig art. Fra en anden af Christen Scheels søstre, Christiane ”Kisse” Scheel gift Scavenius (1855-1934) indkom et fotoalbum, hvor Christiane har samlet fotografier fra en rejse til Schweiz og Østrig. Fotografierne er ikke feriebilleder, som vi kender dem med familie og venner på, men fotografier af bygninger og landskaber købt på feriestedet og sat ind i et fotoalbum som en souvenir fra turen. Albummet stammer fra en tid, hvor det var de færreste forundt at rejse på fornøjelsestur til alperne. Langt de fleste mennesker arbejdede lange dage med meget lidt eller ingen ferie og til en løn, der ikke kunne betale en rejse sydpå. At

kunne rejse var således en tydelig markering af, at man hørte til i de øverste samfundslag, hvor der var meget fritid og hårdt fysisk arbejde ikke var en del af livet. Albummet med ”Kisses” ferie billeder er således et håndgribeligt vidnesbyrd om de store forskelle mellem høj og lav i datidens samfund. Fra Gammel Estrups ejerslægt stammer også dele af et spisestel og en samling af duger, som har været brugt på familiens spiseborde gennem tiden. Dugene har alle påsyet initialer fra de kvindelige familiemedlemmer, som meget vel kan have fået dugene med sig, da de blev gift. Det har været værdsatte genstande, som man passede på og møjsommeligt vaskede, rullede og opbevarede i linnedskabe. Fra samme giver fik museet et jagttegn i ovalt metal med påskriften *Jagttegn. Gl. Estrup District*. I midten står monogrammet *JS* med en grevekrone over, hvilket fortæller, at jagttegnet tilhørte Jørgen Carl Scheel (1874-1944). Jagten var en fuldstændig grundlæggende og indgroet del af herregårdslivet i begyndelsen af 1900-tallet. Herregårdens vidtstrakte landskaber med skove og enge bød på masser af god jagt, og allerede fra barnsben lærte godsejersønnerne at jage af deres fædre og herregårdsskytten, som tog sig af vildtbestanden. Jagten bragte naturligvis mad på bordet, men den var lige så meget en statusmarkør, der adskilte godsejerne fra andre samfundsklasser. Jørgen Carl Scheel var en ivrig jæger, og meget af museets samling af opsatser er hans fortjeneste, ligesom der findes fotografier af den stolte jæger med sit bytte i museets samling. Sammen med Jørgen Carl Scheels jagttegn fik museet et par damehandsker i fint skind. Handskerne var en gave til Jørgen Carl Scheels anden hustru, Gerda Scheel (født 1902), og blev fremstillet af et dyr, som Jørgen Carl Scheel havde skudt på en af sine jagter. Til trods for at Jørgen Carl Scheel var ældste søn af Christen Scheel til Gammel Estrup og dermed arving til herregården, blev han aldrig Gammel Estrups besidder. Da hans far døde i 1926, var økonomien på godset dårlig og sammen med ændringer i arvelovene omkring 1920 betød det, at familien var nødsaget til at sælge herregården og flytte fra den. Ved samme lejlighed blev en meget stor del af inventaret solgt på auktioner både i København og på Gammel Estrup. Flere fra lokalområdet og Randers købte møbler og andre genstande på auktionerne og beholdt møblerne i familien, som heldigvis passede på dem og huskede på, at netop den stol eller det bord kom fra Gammel Estrup. Derfor får museet heldigvis stadig tilbudt ting, der oprindeligt har stået på Gammel Estrup, og i 2020 fik museet blandt andet to salonstole fra sidst i 1800-tallet, et spillebord fra 1700-tallet og en gedigen og rigt udskåren lænestol i egetræ fra sidst i 1800-tallet, der alle kommer fra Gammel Estrup.

Som hele Danmarks herregårdsmuseum indsamler museet dog også fysisk genstande fra herregårde over hele landet. En af de mere spektakulære ting, der blev indsamlet i 2020, var tre såkaldte *target balls* fra Valdemars Slot på Tåsinge. Target balls er farvede glaskugler på størrelse med julekugler i forskellige farver og mønstre, der blev brugt i slutningen af 1800-tallet som en slags lerduer ved skydetræning og opvisninger. Det fungerede ved, at glaskuglen blev skudt op i luften med en slags katapult, hvorefter man skød til måls efter den. Således har man kunnet træne til jagt eller bare konkurrere om, hvem der kunne skyde flest af de smukke, farvede glaskugler i stumper og stykker.

Fra herregården Katholm på Djursland indsamlede museet en stor mahognisofa med silkebetræk og rige udskæringer samt en damestol fra omkring 1860. Møblerne, der har været en tur omkring Randers, hvor den stod i murermester Scheel-Thomsens hjem, stammer oprindeligt fra familien Dinesen, der ejede Katholm fra 1839 til 1916. Sofaen kom til hjemmet i Randers gennem murermester Scheel-Thomsens kone, Guda (født Appelt), som i en årrække var selskabsdame for kusinerne Emilie Dinesen (1851-1927) og Emma Andrea von Haffner (født cirka 1850). Efter Guda giftede sig, opretholdt de tre damer det nære venskab, og Emma Andrea Haffner stod endda fadder til parrets datter, som blev født i 1917. I mellemtiden havde

familien Dinesen forladt Katholm, og de to damer var flyttet til Randers. Ved en efterfølgende auktion på Katholm købte Guda Scheel-Thomsen og hendes mand møblementet, måske som et minde om venskabet med damerne fra Katholm.

Tidligt på sommeren indsamlede museet to smukke, hvid- og gulmalede jernsenge fra herregården Orupgaard på Falster. Sengene kom til Orupgaard med Sophie Tutein (1864-1937), der i 1884 giftede sig med herregårdens ejer, Edward Tesdorpf. Sengene havde oprindeligt stået i Sophie Tuteins bedsteforældres hjem, men flyttede med hende til Orupgaard. De to senge er meget elegante i klassisk empirestil og så korte, at det er vanskeligt at forestille sig voksne mennesker sove i dem.

Fra herregården Clausholm, kun knap 20 km. fra Gammel Estrup, modtog museet en samling af ordbøger, der alle stammer tilbage fra 1800-tallet. Ordbøgerne er på fransk, tysk, engelsk, latin, italiensk og græsk, og de mange sprog vidner om herregårdens rolle som internationale centre, hvor man har haft kontakt til verden omkring, studeret bøger på andre sprog og orienteret sig i aviser fra andre lande. For eksempel vides det, at Jørgen Scheel (1768-1825) i lighed med andre af sin tids adelsmænd rejste meget rundt i Europa, og at han holdt indtil flere udenlandske aviser, og således fulgte med i, hvad der foregik ude omkring i verden. Udover samlingen af ordbøger modtog museet fem stykker babytøj fra Clausholm. Det drejede sig om tre små huer, to fra slutningen af 1700-tallet i silke, og én fra 1800-tallet, en lille jakke af bomuldsstof og et livstykke. Tøjet er af en fin kvalitet, hvilket vidner om, at det formentlig har tilhørt den adelige familie på Clausholm sidst i 1700-tallet.

Endelig fik museet indleveret en del tekstiler, duge, servietter, håndklæder og lagener fra blandt andet herregården Havnø. Tekstilerne bærer monogrammerne EJ, EW og KJ. EJ og EW er én og samme person, nemlig Ellen Wedell-Wedellsborg (1873-1930), der i 1868 giftede sig med Hans Rudolf Iuel (1859-1923) til Hverringe og Broløkke på Fyn. Tekstilerne bærer således hendes monogram fra både før og efter, hun giftede sig ind Iuel-slægten, og alene det, at man har siddet og broderet sit monogram på duge, servietter, håndklæder og lagener, vidner om, at tekstilerne var noget man beholdt længe, og som man ikke bare skiftede ud. Foruden tekstilerne med Ellen Bolette Iuels monogram findes også en række lagener, som bærer hendes søn Knud Iuels (1897-1974) monogram. Han købte i 1927 herregården Havnø, hvorfra tekstilerne har været opbevaret, indtil de blev indleveret til museet. Det er meget karakteristisk for de tekstiler, som museet tager imod, at de stammer fra flere generationer, og at man netop har gemt tekstilerne til trods for, at de er over 100 år gamle. På herregårdene er der plads til at gemme og opbevare de gamle ting og bære historien med sig.

Registrering.

De mange genstande, som museet indsamler i årets løb, bliver alle registreret i SARA, som er museernes fælles system til registrering og administration af samlingerne, og de bliver offentligt tilgængelige i Museernes Samlinger. I sommeren 2020 lavede museet en ekstraordinær indsats på registreringsområdet, der dels resulterede i en opdatering af en række af museets gamle registreringer, dels betyder, at 97% af museets samling er nu registreret digitalt og tilgængelig for offentligheden.

Bevaring.

I 2020 fortsatte museet det vandforbedringsprojekt af voldgravene, som museet startede op i 2019 i samarbejde med firmaet Microbes. Formålet med projektet er at bekæmpe det overskydende kvælstof i

voldgravene for at genskabe det rene, klare vand, som er et af Gammel Estrups største aktiver. For nogle år siden fik museet rensset voldgraven for store mængder af organisk materiale fra planter og alger, der havde medført, at vandstanden visse steder var nede på 15-20 cm. For at forhindre, at det sker igen, er det nødvendigt at bekæmpe det overskydende kvælstof i vandet, som er årsagen til den uønskede plantevækst. Firmaet Microbes har gennem nogle år udviklet en metode til forbedring af vandmiljøet i søer og vandområder gennem tilsætning af en række naturligt forekommende bakterier, som nedbryder det overskydende kvælstof, der giver den uønskede plantevækst i vandgravene. Der er tale om et produkt bestående af rent vand tilsat de naturligt forekommende bakterier uden kemi, tilsætningsstoffer, genmodifikation eller andre kunstige tilsætningsstoffer. Projektet har nu kørt i to år, og resultaterne er i det store hele lovende. Vandet i voldgravene er blevet klarere, og mængden af bundslam er reduceret. 2021 er projektets sidste år, og det er forhåbningen, at det sidste bundslam bliver omsat, og vandet kommer til at stå helt rent og klart omkring hovedbygningen, så stedets herlighedsværdi genskabes til glæde for de mange tusind mennesker, der hvert år nyder Gammel Estrups skønne kulturmiljø.

På genstandssiden blev det i 2020 til et par store bevaringsopgaver på nogle af museets centrale genstande. I 2019 lykkedes det museet at erhverve maleriet *Ræv på lur*, der var malet af Carl Bøgh (1827-93). Maleriet blev oprindeligt solgt på den store auktion på Charlottenborg i 1926, hvor den mest værdifulde del af Gammel Estrups og familien Scheels møbler, malerier og andre genstande blev solgt, da familien blev nødsaget til at sælge herregården efter Christen Scheels død samme år. Museet er i besiddelse af auktionskataloget fra Charlottenborg i 1926 og er hele tiden på udkig efter møbler, malerier og andre genstande, der optræder i kataloget. Der var derfor stor spænding på museet, da maleriet kom på Bruun Rasmussens auktion i foråret 2019, og stor var glæden, da det lykkedes at få hammerslag på *Ræv på lur*. Da maleriet ankom til museet, blev det hurtigt klart, at det trængte til "at blive frisket op". Maleriet havde en del overfladesnavs, og der var en kraftig gulnet fernis ovenpå maleriet. Derudover var der afskalninger og buler i lærredet, som også skulle udbedres. Maleriet blev derfor sendt til konservator Dorthe Aggerholm i København, som har restaureret flere af museets malerier gennem tiden. Efter kærlig behandling på konservatorens værksted, kunne museet afhente maleriet og hænge det op på dets gamle plads i *Rygetårnet*, hvor det ifølge fotografier fra 1920'erne hang, indtil det blev solgt i 1926.

I begyndelsen af 2020 fik museet tillige konserveret og restaureret det bemalede væglærred, der hænger i *Riddersalen* side om side med de otte vævede tapeter, der viser slægtens otte herregårde i 1690'erne. De vævede tapeter blev formentlig bestilt af Gammel Estrups daværende ejer, Jørgen Skeel (1656-95), men han nåede ikke at se dem færdige før sin tidlige død. Det blev derfor hans søn, Christen Scheel (1695-1731), der hang tapeterne op i den storslåede sal, som han indrettede i 1720'erne sammen med hustruen Augusta Winterfeldt. I 1725 oprettede Christen Scheel grevskabet Scheel, der ud over herregårdene Scheel (det nuværende Sostrup) og Skærvad på Djursland, omfattede to andre herregårde, Skjern og Karmark, der ligger mellem Randers og Viborg. Gammel Estrup var slægtens stamhus og kunne som sådan ikke indgå i et grevskab. Skjern og Karmark var ikke oprindeligt at finde blandt de vævede tapeter i Gammel Estrups Riddersal, som Christen Scheels far havde bestilt i 1690'erne, men da de to herregårde blev en del af grevskabet, fik den nye greve dem afbildet på et tapet i salen. Dette tapet er imidlertid ikke vævet som de andre, det er malet, ligesom de to herregårde heller ikke har hver sit tapet, men er gengivet på samme billede. Tapetet hænger i det sydvestlige hjørne af salen, hvor en del af billedet er bøjet omkring et hjørne. Her trængte monteringen af lærredet til at blive skiftet, da en for stor del af belastningen på tapetet i hjørnet var

på lærredet fremfor på blændrammen. Derudover var lærredet tidligere doubleret over et andet lærred, men bindingen mellem de to var sluppet flere steder. Endvidere var farvelaget skæmmet af mange reparationer/retoucheringer, som dels var kluntet udført, dels var meget eftermørknede med tiden. Desuden var lærredet ferniseret ad flere omgange, og det øverste lag var meget gulnet og fernissen var ujævnt påført. Endelig var der opskalninger flere steder i malingen, som skulle fastlægges. Lærredet blev forsigtigt taget ned og delvist rullet, så det kunne komme ud ad døren i Riddersalen og transporteret til Kunstkonserveringens værksted i Silkeborg. I begyndelsen af juli måned var arbejdet tilendebragt, og lærredet blev transporteret tilbage til Gammel Estrup, monteret og hængt op på sin oprindelige plads i Riddersalen. Farverne træder nu meget tydeligere frem på lærredet med de to herregårde placeret smukt i landskabet med skove, dyr og kirken lige i nærheden. Her fuldender tapetet rækken af gengivelser af den mægtige Scheel slægts mange hovedgårde i slutningen af 1600-tallet og 1700-tallet.

Personale, netværk og bestyrelse.

Som altid skyldes museets aktive kurs og gode resultater i særlig grad den loyale stab af trofaste og dybt engagerede medarbejdere, der ikke mindst i 2020 viste deres vilje, kreativitet og faglige dygtighed til at passe og udvikle deres arbejdsopgaver på trods af både Corona-nedlukninger og et ekstremt ydre pres i forhold til museets fortsatte drift og økonomi i forbindelse med efterårets finanslovsforhandlinger. Museets vilkår med midlertidige, fireårige driftsbevillinger og et skrabet økonomisk grundlag i forhold til andre sammenlignelige museer stiller både krav til de ansatte i form af mange ekstra arbejdsopgaver og et stort, dagligt arbejdspress. Men det fordrer også vilje og evner for konstruktivt og tæt samarbejde med kolleger, studerende, praktikanter, frivillige og en vidt forgrenet række af andre eksterne samarbejdspartnere.

Ud over, at pandemien udfordrede de ansatte på museet, stillede den også ekstra krav til museets store kreds af frivillige, der hvert år yder en stor og uegennyttig indsats for stedet – således også i 2020, hvor også de frivillige på Gammel Estrup viste sig forandringsparate og gode til at se muligheder i umulige situationer. Uden disse dedikerede mennesker ville museet ikke være i stand til at tilbyde de besøgende så mange oplevelser året rundt – det være sig i herregårdshaven, ved skovarbejderhuset, i herregårdskøkkenet eller i systuen, blomsterværkstedet og udstillingsområdet generelt! Det var dog nødvendigt at træffe ekstra forholdsregler i forhold til frivillige i 2020, da nogle i gruppen tilhørte en risikogruppe, og derfor havde behov for at være særligt påpasselige i forhold til COVID-19. Imidlertid trådte mange til i skolernes sommerferie, hvor museet oplevede en hidtil uset stor publikumssøgning. Uden disse mange dedikerede frivillige, der fungerede som en ekstra hjælpende hånd i en særligt presset sommerperiode, ville det ikke have været muligt for museet at tilbyde de mange gæster så Corona sikkert et besøg. Der blev budt velkommen til gæsterne, sprittet af, gjort ekstra rent og sørget for opfyldning med ekstra sprit i standerne og renholdelse af hele udstillingsområdet i en grad, så de tilbagemeldinger museet fik – både direkte fra gæsterne og via meldinger på sociale medier – var yderst positive.

Pasning af museets omfattende udearealer var som i de foregående år resultatet af flere forskellige tiltag. Staudebedene blev passet af Bodil Wickstrøm Meyer, græsarealer og stier af Finn Andersen, linde- og bøggehække af *Fagergaard Havedesign og Plantesalg*, lindetræernes formklipping af firmaet *Den Grønne Mand* og urtehaven af en gruppe af engagerede frivillige. Hertil kom ”alt det løse”, som museets betjente og fagpersonale stod for, og endelig var Dichs Træpleje involveret i beskæring og fældning af større

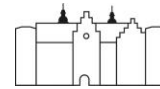
træer på området. Hele ”menageriet” blev overvåget af have- og landskabsarkitekt Kirsten Lund-Andersen i tæt samarbejde med museets ansatte.

Som andre år – og trods Corona – havde museet også i 2020 forskellige folk i studiepraktik og virksomhedsprøvning. Til sidstnævnte kategori hørte Jonny Pedersen, der udførte praktiske gartneropgaver på museets udearealer og grønne områder samt Henrik Maegaard, der som uddannet grafisk designer, blandt andet gav museets skiltekoncept en professionel og tiltrængt *makeover*. I studiepraktik fra Aarhus Universitet var i foråret Amalie Christine Adamsen fra faget *Museologiske Studier* – hun arbejdede grundet Corona-restriktioner i foråret mest på langdistancen med udarbejdelse af materiale til det digitale undervisningssite *Jagten på Fortiden*. Hen over sommeren og efteråret var Thit Sanddal Jeppesen fra faget kunsthistorie i praktik i formidlingsafdelingen, hvor hun primært arbejdede med udadvendte aktiviteter i forbindelse med ferieaktiviteter, *Herregårdenes Dag* og museets foredragsrække i efteråret. Fra Institut for Kultur og Samfund – Afd. For Arkæologi og Kulturarvsstudier – var Charlotte Marie Bühne Jensen i praktik og tilknyttet Dansk Center for Herregårdsforskning, hvor hun særligt arbejdede med transskribering og tolkning af originalt kildemateriale fra en herregård i 1700-tallet. Fra Aalborg Universitet, faget kulturarvsformidling, var Daniel Piilgaard Lorentzen i praktik og arbejdede særligt med skriftlige formidlings- og markedsføringsopgaver, og fra Erhvervsakademi Dania i Randers gennemførte Bodil Mikaelen et praktikforløb, hvor hun arbejdede med produktudvikling som en strategi for museet i en krisetid.

Museets bestyrelse tog også i årets løb en solid tørn i forhold til at sikre videreførelsen af den midlertidige driftsbevilling på finansloven. Onsdag den 30. september havde bestyrelsesformand Bent Hansen og næstformand Peter Gæmelke sammen med museets direktion således fået foretræde for Folketingets Kulturudvalg på Christiansborg. Ved foretrædet fik formand og næstformand lejlighed til at gøre rede for museets situation, hvor de især bed mærke i, at når Slots- og Kulturstyrelsen i februar 2020 havde tildelt museet det nationale ansvar for Danmarks 730 herregårde, var det overraskende, at Kulturministeren og regeringen med deres finanslovsudspil lagde op til, at museets basistilskud fra staten skulle beskæres/reduceres med 40 %. Vel at mærke et statsligt driftstilskud, der i forvejen ligger som et af de laveste for et nationalt museum. En reduktion af den størrelse ville fjerne fundamentet for museet, der forsker i og formidler historien om herregårdene som nogle af de største arbejdspladser på landet helt frem til starten af 1900-tallet. Historisk var herregårdene et vigtigt fundament for mange arbejdere og bønder længe før arbejder- og bondeorganisationer opstod og derfor en vigtig historisk fortælling om mange danskeres liv gennem tiden. Som nævnt i indledningen lykkedes det museet i ellefte time at opnå politisk opbakning til videreførelse af de midlertidige tilskud – en indsats, som ikke mindst skyldtes bestyrelsens indsats – og Bent Hansen kunne med årets udgang således med god samvittighed takke af efter 14 år i museets bestyrelse, heraf de seneste 9 år som formand.

Til slut.

Selv om året sluttede i Corona’ens tegn med nedlukning af museet, tegner fremtiden dog langt fra dyster, idet museets nyudnævnte formand, Anna von Lowzow, straks udtrykte sin uforbeholdne glæde over det nye hverv og samtidigt erklærede sig rede til at kæmpe for, at museet på sigt får permanentgjort det midlertidige driftstilskud fra staten og i øvrigt tilskudsmæssigt kommer op på niveau med de øvrige sammenlignelige museer i Danmark.

Regnskab 2020

Tkr.

Resultatopgørelse 1. januar - 31. december

Indtægter

Offentlige tilskud	5.718
Private fonde mv.	12.811
Egne indtægter	2.420
	<hr/>
	20.949
Overført til bundne reserver	-9.233
Årets indtægter i alt	11.716

Omkostninger

Forskning, formidling, indsamling, bevaring og registrering	5.251
Øvrige omkostninger	5.322
	<hr/>
Omkostninger i alt	10.573

Resultat før renter	1.143
Renteudgifter	-29
	<hr/>
Årets resultat før resultatdisponering	1.114

Resultatdisponering

Overført til bundne projekter	1.108
Overført til fra bundne projekter	11
	<hr/>
Året resultat efter resultatdisponering	17

Balance pr. 31. december

Aktiver

Anlægsaktiver	0
Omsætningsaktiver	24.755
	<hr/>
Aktiver i alt	24.755

Passiver

Fri egenkapital	1.070
Bundet egenkapital	21.036
Gældsforpligtelser	2.649
	<hr/>
Passiver i alt	24.755

Eventualforpligtelser	58
-----------------------	----